

TEXTIELAANBOD IN HET ACHTTIENDE-EEUWSE GENT

Emmanuel Meersschaut

1. Textiel en de “consumptierevolutie”.

“*Le tissu règne sur la civilisation de l’Ancien Régime finissant.*” Robert Muchembled overdrijft geenszins. In de achttiende eeuw komt voor het eerst in de geschiedenis van Europa een dynamiek op gang die men later met het begrip “mode” is gaan omschrijven. Het verbruik van textiel in al zijn vormen zou volgens deze auteur immers al altijd tot de kern van alle maatschappelijke verhoudingen behoord hebben als één van de middelen om zich te profileren tegenover andere individuen en klassen in de samenleving. Maar wanneer aan het eind van het Ancien Régime deze maatschappelijke verhoudingen op losse schroeven komen te staan, resulteert dit in een versnelling en veralgemening van dit fenomeen en bijgevolg in een wedstrijd zonder einde op het vlak van mode. Overal binnen de steden - op enkele belangrijke uitzonderingen van ideologisch-religieuze aard na - tracht het individu zich te onderscheiden door de details, de verfijning en niet het minst de omvang van zijn garderobe. Zo ontstaat een sociale “consumptieverplichting” waaraan zelfs de lagere sociale groepen niet ontsnappen. Ook op het platteland neemt de cultuurdruk vanuit de steden toe: de dorpsbewoners kopen en dragen duurder kleding als reactie op de minachtende blik van de stedelingen¹. Twee decennia voor Muchembled heeft Fernand Braudel al gewezen op de doorbraak van de textielstrijd na 1700 -alle geografische verschillen in acht genomen². Daarvoor -en dan pas na 1300- had alleen de adel zich trendgevoelig getoond³. De adellijke heren waren trouwens helemaal niet ingenomen met de modebewustheid van “parvenus” en zelfs van mindere goden⁴.

Niet iedereen is echter gelukkig met de term “consumptierevolutie” die later in relatie tot deze ontwikkelingen is gelanceerd⁵. Maar waar C. Campbell, L. Weatherill en C. Fairchilds de “consumptierevolutie” elk met andere argumen-

¹ Muchembled R., *L’invention de l’homme moderne. Sensibilités, mœurs et comportements collectifs sous l’Ancien Régime*, Parijs, 1988, pp. 386-398.

² Braudel F., *Civilisation matérielle, économie et capitalisme (XVe-XVIIIe siècle)*, deel 1, Parijs, 1979, p. 240.

³ *Ibid.*, p. 238.

⁴ *Ibid.*, p. 242-243.

⁵ Zie McKendrick N., ‘The Commercialisation of fashion’ in: McKendrick N., Brewer J. en Plumb J. H. (eds.), *The Birth of a Consumer Society*, Londen, 1982, pp. 34-39

ten betwisten of nuanceren, stellen ze wel een onmiskenbare toename van het verbruik vast⁶.

Daniel Roche wijdde een diepgaand onderzoek aan het "consumptie-Parijs". De analyse van de Parijse boedelinventarissen tussen 1695-1715 en 1775-1790 toonde op het vlak van de kledij enkele opvallende evoluties. Eerst en vooral is het aantal kledingstukken in de boedelinventarissen in de loop van de eeuw verdubbeld en is de mode frisser, kleurrijker geworden. Wat echter in verband met de hiernavolgende problematiek vooral moet opgemerkt worden, is de doorbraak van enkele nieuwe weefsels van katoen, zijde of een combinatie van deze stoffen met vlas.

Alhoewel de nieuwe weefsels het lijnwaad en de wollen stoffen aan het eind van het Ancien Regime nog niet volledig verdrongen hebben, is het aandeel van katoen in de garderobe van de Parijse vrouw gestegen tot bijna 60%, waar dat in het begin van de achttiende eeuw nog maar amper 10% bedroeg en dan nog geconcentreerd voorkwam in de boedels van de hogere klassen. Maar de man bleef in de Franse hoofdstad evenmin ongevoelig voor de nieuwigheden in de handel: "*La matière du costume masculin se diversifie et l'inventaire enrégistre le résultat du développement de la manufacture textile, des spéculations des entrepreneurs, en bref, des impératifs d'une production déjà mobilisée pour la*

⁶ Campbell C., 'Understanding traditional and modern patterns of consumption in eighteenth-century England: a character-action approach' in: Brewer J. en Porter R. (eds.), *Consumption and the world of goods*, Londen, 1993, pp. 40-57. De auteur benadrukt dat men met betrekking tot de "Consumer revolution" inderdaad niet enkel oog mag hebben voor de toegenomen productie- en distributiemiddelen, maar dat ook rekening moet worden gehouden met het verbruikersgedrag. Hij verwerpt de stelling van veel sociaal-historici en sociale wetenschappers als zou die consumptie gekenmerkt zijn door een -louter- emulatief streven en benadrukt in het bijzonder de -mogelijke-intrinsieke kwaliteiten van enkele nieuwe cultuurproducten.

Weatherill L., 'The meaning of consumer behaviour in late seventeenth- and early eighteenth-century England' in: Brewer J. en Porter R. (eds.), *Consumption and the world of goods*, Londen, 1993, pp. 206-227. De auteur verwijst naar de grote schare wetenschappers, die in de toenemende vraag naar een brede waaier van goederen en vooral kleding, een belangrijke verklaring voor de industrialisatie zien. Zij twijfelt er echter aan of "consumerism" - een mentaliteitsgebonden gedragswijze - in het achttiende-eeuwse Engeland zo algemeen verspreid zou zijn geweest. In haar ogen hadden uitsluitend de hogere maatschappelijke geledingen het geld en de tijd om zich een dergelijk buitensporig consumptiegedrag te veroorloven. Het staat volgens Weatherill evenwel vast dat een toenemend verbruik van consumptiegoederen in alle lagen van de maatschappij niet over het hoofd kan worden gezien. Fairchilds C., 'The production and marketing of populuxe goods in eighteenth-century Paris' in: Brewer J. en Porter R. (eds.), *Consumption and the world of goods*, Londen, 1993, pp. 228-249. Deze auteur gaat dan weer in tegen de opvatting als zou de oorsprong van de consumptierevolutie in Londen liggen: de achttiende-eeuwse getuigenissen bewijzen dat niet Engeland (Londen) maar Parijs als het mekka van de consument moet worden beschouwd, feit dat volgens haar door de Parijse staten van goed overtuigend wordt aangetoond.

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

*consommation massive*⁷. Roche benadrukt de belangrijke rol van de tweedehandsmarkt en de diefstal van kleding(-accessoires) met betrekking tot de verspreiding van de nieuwe stoffen. Hij besluit dan ook: "*Pour la première fois dans l'histoire s'expérimente avec le vêtement populaire un système de consommation massive fondé sur le transitive et faisant place au superflu*"⁸.

Wat de consumptie van textiel in de Oostenrijkse Nederlanden betreft, kan verwezen worden naar de diepgaande studie van Jan Van Ryckeghem over het kledingbezit bij de diverse sociaal-economische groepen in Gent⁹. De auteur behandelde ook de textielvariëteiten waaruit de kledij van de Gentse bevolking was vervaardigd. Aan de hand van boedelinventarissen uit twee steekproefperiodes komt hij tot enkele markante conclusies. In de garderobe van de drie onderscheiden vermogensgroepen zouden katoenen, zijden en gemengde weefsels het meest zijn aangewend¹⁰.

Tabel 1. Textielgebruik in de achttiende-eeuwse Gentse kleding.

	Percentage 1737-1740	percentage 1786-1787
Katoen	51	54
Zijde	16	31
Gemengd	17	2
Wol	7	2
Vlas	4	3
Andere	5	8

Alhoewel Van Ryckeghem opmerkt dat de linnen stoffen ondervertegenwoordigd uit de inboedels naar voor komen, moeten deze cijfers om twee redenen -die door bovengenoemd onderzoeker onvoldoende worden beklemd- sterk worden genuanceerd: 1° het aantal kledingstukken waarbij de materiaalkeuze expliciet staat vermeld bedraagt in 1737-1740 ternauwernood 11% en in 1786-1788 niet meer dan 19%, en 2° men mag aannemen dat de schatter vooral toelichting verstrekke bij de textielvariëteiten die tot een hogere prijscategorie behoorden of die een opvallend karakter hadden¹¹.

Deze bemerkingen manen volgens mij aan tot zeer grote voorzichtigheid bij het

⁷ Roche D., *Le peuple de Paris*, Paris, 1981, p. 175.

⁸ *Ibid.*, p.197.

⁹ Van Ryckeghem J., *Eenvoud en raffinement. Een studie van de Gentse achttiende-eeuwse kleding in sociaal-economisch perspectief*, universiteit Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1985, 2 delen, en het artikel van dezelfde auteur: 'Eenvoud en raffinement. Kleding en sieraden te Gent' in: *Oostvlaamse Zanten*, 63, 1988, pp. 33-50.

¹⁰ *Ibid.*, p. 181 e.v.

¹¹ Het materiaal van de hemden wordt in de inventarissen nooit gespecificeerd, bovendien bestaan de gemengde stoffen ook voor een groot deel uit vlas.

interpreteren van bovengenoemde cijfers met betrekking tot de materiaalkeuze in de achttiende-eeuwse Gentse mode. De percentages zeggen met meer dan grote waarschijnlijkheid vooral iets over de prijs en de exclusiviteit van een bepaald product en minder over de kwantitatieve vertegenwoordiging ervan. Christiaan Vandenbroeke relateert de toename in het verbruik van katoen sterk: volgens deze auteur was “*de konsumptie van katoen...zo goed als onbestaande op het einde van het Ancien Regiem,...*”¹². De spectaculaire toename van het katoenverbruik wordt slechts op het einde van de achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw gesitueerd: “*Eerst tegen het midden van de negentiende eeuw oversteeg de konsumptie van katoen met andere woorden deze van vlas op de binnenlandse markt*”¹³.

2. Textiel en nijverheid.

Toen Franklin Mendels aan het einde van de jaren zeventig het begrip *proto-industrialization* lanceerde en een verklaringsmodel voor de ontwikkeling van de Vlaamse plattelandsindustrie opstelde, beschouwde hij de verbruikstoename als niet meer dan een exogene factor, die dan nog in het bijzonder steunde op de gestegen vraag naar lijnwaad in de kolonies. In de studies die daarna aan de proto-industrialisatie zijn gewijd, heeft men naast de aanbodzijde ook meer oog voor het belang van de gestegen binnenlandse vraag. Zo stelde Jan de Vries dat een combinatie van dalende voedselprijzen en starre lonen de welvaart van de middengroepen gevoelig deed toenemen, wat resulteerde in een toegenomen vraag naar (proto-)industriële gestandaardiseerde, goedkope massagoederen¹⁴. In zijn kritisch en aanvullend artikel over de discussie met betrekking tot de proto-industrialisering voegt Herman Van der Wee daar aan toe dat “de dynamiek van de rurale industrie ... ook moet worden gezien in het licht van de zich wijzigende smaak- en verbruiksgewoonten in de lagere middengroepen van de bevolking” en “hetzelfde kan worden gezegd van de meer modisch-georiënteerde kleding, die langs de gemengde weefsels steeds meer haar weg vond naar de middengroepen”¹⁵. Een gelijkaardige opvatting hieromtrent werd ook door C.

¹² Vandenbroeke C., ‘Sociale en conjuncturele facetten van de linnennijverheid in Vlaanderen (late 14^e – midden 19^e eeuw)’ in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe Reeks XXXIII, 1979, p. 151.

¹³ *Ibid.*, p. 151.

¹⁴ Zie hiervoor Van Der Wee H., ‘De industriële ontwikkeling in de Nederlanden tijdens de 17de-18de eeuw. Enkele kritische bemerkingen naar aanleiding van het debat over de proto-industrie en poging tot aanvulling van het synthesesmodel’ in: *Medelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België*, 46, 1984, pp. 57-77, met verwijzingen naar: Mendels F.F., *Industrialization and Population Pressure in Eighteenth-Century Flanders*, New York, 1981, en De Vries J., *The Economy of Europe in an Age of Crisis, 1600-1750*, Cambridge, 1976.

¹⁵ Van Der Wee H., *op. cit.*, p. 76.

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

Goossens¹⁶, L.A. Clarckson¹⁷ en -voor de plattelandsindustrie in Noord-Frankrijk- D. Terrier geformuleerd¹⁸. Ook bovengenoemde, diepgaande bijdrage van Christiaan Vandenbroeke benadrukt het belang van een stijgende binnenlandse linnenomzet die voortkomt uit de bevolkingsgroei die optreedt na het begin van de achttiende eeuw¹⁹.

De gunstige evolutie van de binnenlandse koopkracht en de opgang van de mode in de loop van de achttiende eeuw liggen niet alleen aan de basis van de plattelandsindustrie. Deze factoren hebben ook gezorgd voor enkele fundamentele heroriëntaties van de stedelijke textielnijverheid. De verklaring voor de opkomst en expansie van siamoise-, flanel- en molletonweverijen in de loop van de achttiende eeuw in enkele Zuid-Nederlandse steden is naast de meer autonome douanepolitiek na 1749- immers ook gelegen in de groeiende vraag naar lichte en veelkleurige stoffen, de stijging van de bevolking in Vlaanderen en Brabant en de toegenomen welstand ervan (althans tot de jaren zestig of zeventig)²⁰.

Verderbouwend op de hierboven beschreven problematiek bespreken we eerst de verschillende soorten stof die in de achttiende eeuw in Gent aan de man werden gebracht. Onze aandacht gaat daarbij in de eerste plaats uit naar - de evolutie van - de concentratie van de verschillende producten in de winkelinventarissen. Daarna gaan we dieper in op de prijsvorming van het Gentse textiel in de achttiende eeuw. We besluiten met een analyse van de betaalbaarheid van deze weefsels door de textielprijzen te confronteren met de lonen van de consumenten.

3. Textiel in de Gentse winkelinventarissen.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat textiel in de achttiende eeuw een fundamentele rol speelde op drie niveaus. Op cultureel vlak wordt deze eeuw gekenmerkt door een gewijzigde voorkeur: nieuwe stoffen doen hun intrede in de zich sneller dan voorheen wijzigende mode. Sociaal gezien staat het vast dat er zich een *trickle down* van deze nieuwe weefsels voordeed van de hogere naar

¹⁶ Goossens C., *De ontwikkeling van de proto-industrie in Oost-Vlaanderen: regionale en demografische implicaties (1650-1850)*, universiteit Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1984.

¹⁷ Clarckson L. A., *Proto-industrialization: The first phase of industrialization?*, Hampshire, 1985, 71 p.

¹⁸ Terrier D., *Les deux âges de la Proto-industrie. Les tisserands du Cambrésis et du Saint-Quentinois, 1730-1880*, Parijs, 1996, pp. 24 - 41, 249 e.v.

¹⁹ Vandenbroeke C., *op. cit.*, p. 159 - 165.

²⁰ Lis C. en Soly H., 'Restructuring the urban textile industries in Brabant and Flanders during the second half of the 18th century' in: Aerts E. en Munro J.H. (eds.), *Textiles of the Low Countries in European Economic History, Session B15*, Proceedings of the tenth International Economic History Congress, Leuven, 1990, pp. 105-113, en Lis C. en Soly H., *Een groot bedrijf in een kleine stad. De firma de Heyder en Co. te Lier. 1757-1834*, Lier, 1987, p. 17.

de lagere sociale groepen. Op het niveau van de economie betekent dit dan weer een stimulans voor de proto-industrie en de nieuwe textielnijverheid in de steden. Alhoewel de fundamentele rol van textiel ook in de laatste eeuw van het Ancien Regime onomstreden is, werd tot nog toe geen onderzoek verricht naar de prijzenpolitiek en de voorraadvorming van textielhandelaars in deze periode. Een analyse van zulke fenomenen is nochtans niet onbelangrijk voor een correcte inschatting van de betekenis van textiel in het sociaal-economisch en cultureel gebeuren. Uit het onderzoek van de kledij in de inboedels kan immers niet de precieze handelswaarde van de weefsels worden afgeleid. De prijsvorming van textielproducten kan ons nochtans iets leren over het aanbod (en de vraag) en de (massa)productie van deze stoffen²¹. De gedetailleerde opsomming van alle textiel in de winkels nuanceert dan weer het relatieve belang van de textielsoorten zoals dat uit de inboedels van individuele sterfhuizen valt af te leiden, aangezien deze laatste worden vertekend door de appreciatie van de schatter.

De gegevens die hierna worden verwerkt, komen uit de stocks van de Gentse textielhandelaars en -producenten, voor zover deze laatsten ook zelfstandig handel dreven²². Alle staten van goed van handelaars uit de perioden 1720-1729 en 1770-1789 werden hiervoor doorgenomen, wat 44 inventarissen voor de eerste en 35 voor de tweede steekproefperiode opleverde²³. In deze inventarissen werd de kostprijs van de stoffen meestal per el geschat; sporadisch kwamen echter ook "stukprijzen" voor. Daar de lengte van een stuk zeer variabel was, zijn deze laatste prijzen niet aangewend voor de kostprijberekening. Het procentuele aandeel die de verschillende stofsoorten in de inventarissen hadden, werd evenwel berekend aan de hand van het aantal stukken dat in die inventarissen werd vermeld.

²¹ Voor het gebruik van textielprijzen als bron voor de geschiedenis van de nijverheid en de materiële cultuur, verwijzen we graag naar het belangrijke artikel van Shammis C., 'The decline of textile prices in England and British America prior to industrialization' in: *Economic History Review*, XLVII, 3, 1944, pp. 483 – 507.

²² Het is duidelijk dat we enkel de handelswaar uit de boedelinventarissen van de textielhandelaars weerhielden, zonder rekening te houden met het persoonlijke textielbezit. De combinatie van beide zou immers tot irrelevante conclusies hebben geleid. In alle gevallen was dat onderscheid trouwens probleemloos te maken.

²³ Voor de periode 1720-1729 vonden we in het Gentse Stadsarchief de staten van goed (reeks 332) van de volgende textielhandelaars terug: doos 449 (nummer 7); 451 (4 en 8); 453 (2); 454 (5); 457 (2); 458 (3); 463 (16 en 17); 465 (6 en 23); 467 (2); 470 (1 en 2); 474 (6); 475 (1); 476 (9); 477 (28); 478 (11); 479 (11); 482 (3); 489 (7); 501 (23); 504 (5); 505 (10); 506 (12); 508 (20); 509 (1); 512 (17); 514 (3); 515 (4); 516 (5); 517 (3); 520 (2); 521 (1); 523 (10); 524 (4); 526 (11); 528 (9); 529 (3 en 7); 530 (8); 531 (2); 532 (16).

Voor de periode 1770-79 gaat het om: 722 (23); 725 (7); 726 (18); 727 (1); 727 (5); 728 (3); 729 (3 en 25); 731 (12); 732 (11, 13 en 16); 734 (16); 736 (4); 740 (21, 26 en 30); 744 (2); 747 (11); 750 (3); 751 (3); 753 (4); 754 (24); 756 (16); 761 (12 en 25); 762 (1); 763 (3 en 11); 764 (13 en 18); 765 (6); 769 (7 en 9); 770 (21).

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

Tabel 2. Het percentage van de verschillende weefsels in de Gentse textielhandel, geordend per grondstof²⁴.

	VARIETEIT	Procent specialisten 1720-1729	Procent zonder 1720-1729	Procent specialisten 1770-1779	Procent zonder 1770-1779
Katoen	Chits	0,42	0,66	3,16	8,03
	Diemit	0,07	0,13	0,92	2,19
	Glacé	0,04	0,07	0,46	1,17
	Katoen	2,4	4,34	3,74	9,49
	Neteldoek	1,27	2,1	0,57	1,46
	Andere ²⁵	0,92	1,31	0,24	0,6
	Totaal	5,12	8,61	9,09	22,94
Vlas	Batist	—	—	0,46	1,17
	Kant ²⁶	31,1	5,46	17,7	—
	Kamerijks	1,31	2,24	0,8	1,61
	Lijnwaad ²⁷	18,3	8,81	44,17	6,28
	Rolle	0,71	1,18	0,23	0,44
	Servetgoed	0,81	1,31	0,06	0,15
	Tijk	—	—	0,4	1,02
	Andere ²⁸	1,31	1,32	0,4	0,15
Totaal	53,54	20,32	64,22	10,82	
Wol	Baai	1,13	2,1	1,9	4,82
	Flanel ²⁹	0,71	0,99	0,86	2,19

²⁴ In deze tabel is voor beide perioden een onderscheid gemaakt tussen de percentages met en de percentages zonder mederekening van "specialisten". Daaronder verstaan we enerzijds de textielhandelaars bij wie één stofsoort minstens tenminste 80% van het pakhuis uitmaakt en anderzijds de stofverkopers die hun handelswaar zelf produceren. Alleen die weefsels worden expliciet vermeld welke in minstens één van de vier kolommen één procent van het totaal uitmaken. De overige producten die uit eenzelfde grondstof vervaardigd zijn, staan gegroepeerd bij "andere".

²⁵ Het gaat om betilli calawapove, betilli sestreganti, castorin, fottes, guingans, marseille, nanking, panne en tartan (of terlijst).

²⁶ De overgrote meerderheid van de kanten werd uit vlagarens geklost. Een heel klein percentage van dit product kan echter met goud- of zilverdraad vervaardigd zijn.

²⁷ Een verwaarloosbaar deel van het linnen wordt omschreven als "katoenen lijnwaad". Bovendien zijn de stoffen die in de inventarissen werden aangeduid als "toile" ook bij het lijnwaad geteld, daar niets erop wijst dat het hier om een ander weefsel zou gaan. Enkele van deze "toiles" zijn evenwel "gecireerd" of "gelustreerd".

²⁸ Het gaat om daemekens, drol, haarlemse stof, kloosterdoek, matras en stermijn.

²⁹ Alhoewel flanel meestal een wollen stof is, kan deze naam ook slaan op een mengweefsel met een linnen schering en een inslag van wol; eventueel kon er ook katoen in verwerkt zijn. Het gemengd flanel werd in de Zuidelijke Nederlanden geproduceerd in Antwerpen en Lier. Cf. Lis C. en Soly H., *Een groot bedrijf*, p.165.

EMMANUEL MEERSSCHAUT

	Kalamander	1,7	3,09	2,64	6,72
	Karsaai	0,78	1,45	0,4	1,02
	Laken ³⁰	15,7	26,23	0,98	2,48
	Rasse	0,99	1,84	0,06	0,15
	Saai	3,64	6,77	1,72	4,38
	Serge	1,27	2,17	1,55	3,94
	Andere ³¹	1,24	2,11	0,57	1,46
	Totaal	27,16	46,75	10,68	27,16
Zijde	Andere ³²	1,46	2,51	0,74	1,91
	Totaal	1,46	2,51	0,74	1,91
Gemengd	Bombazijn	0,88	1,45	0,34	0,88
	Drogée	0,74	1,38	1,21	3,07
	Kamelot	0,53	0,92	1,32	3,36
	Siamoise	-	-	1,26	3,21
	Trijpe	0,18	0,33	0,75	1,9
	Andere ³³	1,36	2,45	0,74	1,91
	Totaal	3,69	6,53	5,62	14,33
Onbekend	Amens	-	-	0,4	1,02
	Engelse stof	0,67	1,18	-	-
	Frisaerde	1,24	2,3	0,8	2,04
	Andere ³⁴	2,21	3,1	1,9	4,86
	Totaal	4,12	6,58	3,1	7,92
Onbepaald	Fluweel	-	-	0,57	1,46
	Lint	1,98	3,42	0,11	0,15
	Neusdoek ³⁵	2,26	3,75	4,02	10,22
	Stoffen	0,39	0,72	0,75	1,9
	Andere ³⁶	0,56	0,94	0,51	1,32
	Totaal	5,19	8,83	5,96	15,05
TOTAAL		100	100	100	100

³⁰ Een aantal van deze weefsels uit de laagste prijscategorieën wordt in de eerste periode omschreven als "linnen laken".

³¹ Het gaat om dam, drapdam, fries, perpetuane, plis, ratiné, stamette en tierentijn.

³² Het gaat om armoisijn, atlas, chagrin, chine, crêpe, damast, griset, satijn, taft en zijde.

³³ Het gaat om basin, bast, bouracan, bourat, dauphine, fustein, galon, grein, kemelshaar, legatuur, moncahard, pluche, polemiet en zeildoek.

³⁴ Het gaat om albanees, "alle soorten", Antwerpse stof, atse bancse, beljamine, bertin, calenette, cara, carots, caseybonnes, chattoinette, cleerwijst, cottinck, coutume, de roy, diabt, dominc deman, durance, eelsemien, elkeen, frenelle, gentse stof, hotiens, kat in zakken, lassé, leidse stof, mafflie, maroce, moerede, nicane, penneton, pij, princerse, samops, schoven, sensstien, sepeleire, soisies, sponskens, traffort, twijn, vlamynck en weyle.

³⁵ In de inventarissen worden de termen 'neusdoek' en 'snuitdoek' naast elkaar gebruikt. Hier hebben we beide producten samengenomen.

³⁶ Het gaat om cravatten, everlasting, gaas, halsdoek, jaspé, lappen, manchetten, tamine, valenciennes en voile.

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

Uit bovenstaande tabel zijn enkele belangrijke conclusies te trekken. Allereerst wordt de opmars van de katoenen stoffen in de achttiende eeuw hier nog eens overduidelijk bevestigd. Alleen neteldoek vormt een uitzondering op de regel. "Katoen", chits en (in mindere mate) diemit- zijn vooral tussen 1770 en 1779 de belangrijkste katoenweefsels en bijgevolg bijna volledig verantwoordelijk voor de dominante plaats die deze textielsoort in de winkels van de niet-specialisten tijdens dit decennium inneemt. Dat de stijging minder opvallend is wanneer we rekening houden met de gespecialiseerde inventarissen, is te wijten aan het feit dat in de achttiende eeuw geen handelaars voorkwamen die zich volledig op katoenen weefsels toelegden.

Wanneer we de uit vlas vervaardigde weefsels bekijken, is een dubbele tendens zichtbaar, afhankelijk van het al dan niet in rekening brengen van de specialisten. In de eerste maar vooral in de tweede periode zijn de voorraden van enkele lijnwaadhandelaars zo "gigantisch" dat ze een vertekend beeld geven van het reële gebruik van dit textiel op de lokale markt. De Vlaamse linnenhandel - met centrum te Gent - was immers hoofdzakelijk exportgericht, in het bijzonder op Spanje en zijn kolonies. Het feit dat het lijnwaad in de pakhuizen tussen de twee steekproefperiodes zelfs nog meer dan procentueel verdubbelde, wanneer de inventarissen van deze exporteurs worden ingebracht, kan enkel het toenemend succes dat Gent in deze handel boekte, bevestigen. Naast de grossisten in lijnwaad werd de achttiende-eeuwse Gentse textielhandel ook gekenmerkt door de groothandelaars-exporteurs van kanten (ook dit product werd hoofdzakelijk naar Spanje en de kolonies geëxporteerd). De stocks van deze kanthandelaars kunnen net als bij de linnenhandelaars enorme proporties aannemen. Hier zijn de voorraden echter vooral doorslaggevend voor de eerste periode.

Een geheel verschillend beeld krijgen we wanneer deze Spanjehandelaars en de oververtegenwoordiging van lijnwaad en kant buiten beschouwing blijven. Dan valt een relatief sterke daling van vlasstoffen - tijk uitgezonderd - te constateren; zeker in verhouding tot de opkomst van katoenen en gemengde weefsels. Globaal neemt vlas nog maar de vijfde plaats in op de ranglijst van de zeven grondstofcategorieën uit bovenstaande tabel. Op de lokale, Gentse markt moesten deze weefsels in de loop van de achttiende eeuw klaarblijkelijk sterk aan populariteit inboeten. Waar kant ook bij de niet-specialisten in de eerste periode nog een belangrijke plaats innam, valt er in de inventarissen van deze handelaars geen kantie meer te bespeuren.

In tegenstelling tot kant en lijnwaad, was geen enkele wollen stof echte "specialistenwaar", alhoewel één enkele negociant in de periode 1720-1729 bijna een lakenhandelaar mocht genoemd worden; de vooropgestelde grens van 80% (cfr. noot 19) werd echter niet bereikt. Dit randgeval zorgt ervoor dat wollen stoffen - met laken op kop - bijna de helft uitmaken van alle weefsels uit de niet gespecialiseerde winkels van de eerste periode. Tussen 1770 en 1779 verliest deze stof -door het ontbreken van een gelijkaardige inventaris- enorm veel terrein, waardoor ook de globale cijfers voor de wollen stoffen een sterke terugval kennen. Dit mag echter niet uit het oog doen verliezen dat wol aan het einde van het Ancien Regime nog altijd de meest voorkomende textielgrondstof

in de kleinhandel was. Bovendien gaan de meeste wolweefsels - baai, flanel, kalamander, serge en de andere - er in de loop van de achttiende eeuw nog op vooruit. Het zijn dus in geen geval de wollen stoffen die onder de opkomst van het katoen te lijden hebben!

Wat de zijden weefsels betreft, is vooral de zeer lage vertegenwoordiging opvallend wat de vaststellingen van verschillende onderzoekers lijkt te relativeren³⁷. De toename van zijde in de Gentse boedelinventarissen die door Van Ryckeghem werd vastgesteld, is in de loop van de eeuw zo opvallend dat de relatieve afname van dit product in de Gentse winkelinventarissen enkel kan verbazen. De verklaringen voor deze discrepantie liggen niet voor de hand. Het is onwaarschijnlijk dat een gegeerde stof zoals zijde niet veel massaler in de winkels werd opgeslagen, tenzij de Gentenaars hun zijden stof of kledij - om welke reden dan ook - in een andere stad aanschafden. Of moet men de oorzaak voor deze tegenstrijdigheid dan toch toeschrijven aan de gekleurde kijk van de schatters wanneer het op persoonlijke bezittingen aankwam?

De gemengde stoffen komen in de eeuw van de Verlichting - op bombazijn na - steeds frequenter voor in de winkelinventarissen - evenwel relatief afhankelijk van stof tot stof³⁸. Globaal zorgt dit ervoor dat de gemengde stoffen op vijftig jaar tijd tweemaal zoveel in de winkels worden teruggevonden en de vlasweefsels daarmee achter zich laten. Vooral het opduiken van de siamoises in de tweede periode is belangrijk, aangezien deze, samen met chits en flanel, tot de productie van de nieuwe stedelijke textielnijverheid behoren die in de loop van de vijftig jaar tussen beide steekproeven tot bloei is gekomen. De toegenomen populariteit van de gemengde stoffen zoals die uit de winkelinventarissen kan worden afgeleid, contrasteert opnieuw sterk met de opvallende terugval van deze producten in de inboedels die door Van Ryckeghem werden onderzocht³⁹.

Het is onnodig veel conclusies te trekken uit de "onbekende textielvariëteiten", aangezien deze niet uit een gemeenschappelijke grondstof zijn vervaardigd, waardoor het afleiden van welke tendens dan ook a priori niet zeer relevant is. Ten slotte zijn er nog de stoffen waarvan de grondstof kan variëren. Aangezien dit slechts sporadisch in de inventarissen werd vermeld, was het noodzakelijk de grondstof van de betrokken weefsels als "onbepaald" te beschouwen. Naast de verschijning van fluweel in de inventarissen van de tweede periode is vooral de "doorbraak" van de (doorgaans katoenen) zakdoeken opvallend, wat tekenend is voor de algemeen geconstateerde verschijning van dit (prestige)object in de loop van de laatste eeuw van het Ancien Régime⁴⁰. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat het percentage aan zakdoeken moet gerelativeerd worden in

³⁷ Cfr. Roche D., *op.cit.*, p. 173 e.v. en Van Ryckeghem J., 'Eenvoud en raffinement. Kleding en sieraden te Gent' in: *op.cit.*, pp 33-50.

³⁸ Let in dit verband ook op flanel (cf. noot 25).

³⁹ Van Ryckeghem J., *op. cit.*, onuitgegeven licenciaatsverhandeling, p. 181 e.v.

⁴⁰ In de staten van goed maakt men gebruik van de begrippen 'neusdoek' en 'snuitdoek'. Deze zakdoeken hadden in de achttiende eeuw niet alleen een hygiënische functie. In de eerste plaats werden deze voorwerpen als pronkstuk gebruikt.

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

verhouding tot de andere weefsels: één zakdoek heeft uiteraard niet dezelfde omvang als één stuk stof.

Uit de hierboven besproken procentuele verdeling van stoffen per grondstof zijn algemeen vier conclusies te trekken.

- gemengde, maar in het bijzonder katoenen stoffen, veroveren op enkele decennia een dominante plaats in de Gentse textielwinkels;
- daartegenover staat de sterke terugval van vlasweefsels en kanten op de lokale – stedelijke - markt in de loop van de eeuw, hoewel de internationale linnenhandel nog in belang toeneemt;
- de spectaculaire terugval van laken buiten beschouwing gelaten, houden veel wollen stoffen stand doorheen de eeuw van de nieuwe textielnijverheid en winnen sommige van deze weefsels zelfs nog aan belang;
- de stelling die in andere onderzoeken wordt geformuleerd - namelijk dat de hoeveelheid zijden kleding in de tweede helft van de achttiende eeuw toegenomen zou zijn- kan niet worden ondersteund met de gegevens die in de Gentse inventarissen van textielhandelaars werd teruggevonden.

4. De textielprijzen.

Tabel 3. De textielprijzen in groten courant per el; met vermelding van het aantal gegevens, minimum, maximum, mediaan en gemiddelde.

PRODUCT 1720-1729	AANTAL GEGEVENS	MIN.	MAX.	MED.	GEM.	PRODUCT 1770-1779	AANTAL GEGEVENS	MIN.	MAX.	MED.	GEM.
(A)ermoisijn	4	44	60	50	51	(A)ermoisijn	0				
Albanees	2	22	32	27	27	Albanees	0				
Amens	0					Amens	4	26	40	29	31
Atlas	4	20	36	25	26,5	Atlas	0				
Baai	24	14	42	29,75	30,17	Baai	18	16	42	29	30,31
Basin	0					Basin	1	21	21	21	21
Bast	4	20	32	27,7	26,85	Bast	1	30	30	30	30
Batist	0					Batist	8	44	92	61	67
Bombazijn	8	12	20	14	14,3	Bombazijn	5	14,55	24	18	18,91
Bouracan	0					Bouracan	1	32	32	32	32
Castorin	0					Castorin	1	51	51	51	51
Chagrin	0					Chagrin	1	56	56	56	56
Chiné	1	16	16	16	16	Chiné	0				
Chits	8	22	90	30	45,56	Chits	44	27	90	35,5	39,84
Cottinck	0					Cottinck	6	84	98	87,77	88,76
Crêpe	7	12	12	12	12	Crêpe	0				
Daemsgoed	1	15,6	15,6	15,6	15,6	Daemsgoed	0				
Damast	4	40	108	68	71	Damast	0				
Dauphine	8	18	26	18,83	20,19	Dauphine	0				
Diernit	0					Diernit	12	12	19	16	16,04
Drapdam	12	140	252	189	188,42	Drapdam	0				
Drogee	17	21	45,5	30,33	32,37	Drogee	18	20	63	26	36,66
Drol	0					Drol	6	4,94	14	9,75	9,57
Duranse	4	18	28	22,25	22,62	Duranse	3	22	30	24	25,33
Engelse stof	12	14	28	22	21,33	Engelse stof	0				
Everlast	0					Everlast	6	12	34	26	25
Flanel	18	16	44,33	26	26,89	Flanel	12	16	26	18	18,79
Fluweel	9	66	120	96	92,89	Fluweel	0				
Fottes	2	26	27	26,5	26,5	Fottes	0				
Fries	2	44,33	48	46,16	46,16	Fries	0				

EMMANUEL MEERSSCHAUT

Frisaerde	22	20,31	51,5	28,25	29,71	Frisaerde	12	16	36	28	26,52
Fustein	0					Fustein	3	35	44	36	38,33
Glace	1	32	32	32	32	Glace	8	20	50	27	30
Griset	1	30	30	30	30	Griset	3	36	50	38	41,33
Guingans	1	44	44	44	44	Guingans	0				
Jaspé	1	30	30	30	30	Jaspé	0				
Kalamander	32	10	84	32	32,26	Kalamander	36	14	82	24	28,54
Kamelot	12	10	63	19,5	22,39	Kamelot	20	11	84	18,03	36,01
Kamerijks	33	18,5	76	36	37,86	Kamerijks	13	30	60	44	45,23
Kant	879	1,08	280	10	13,76	Kant	282	0,83	420	26	43,92
Karsaai	9	14	42	35	33,89	Karsaai	2	34	38	36	36
Katoen	59	16	74	24	26,62	Katoen	59	16	44	28	27,85
Kemelshaar	3	56	74,67	56	62,22	Kemelshaar	0				
Kloosterdoek	8	18	32	26	25,65	Kloosterdoek	0				
Laken	252	14	457,3	128,3	128,89	Laken	15	56	224	112	124,73
Legatuur/	1	9	9	9	9	Legatuur	0				
Lijnwaad	429	5	120	19	19,6	Lijnwaad	710	4,5	59,08	17,5	18,2
Lint	6	1,5	18	15	11,75	Lint	0				
Marocke	6	24	36	25	27,13	Marocke	2	28	44	36	36
Marseille	0					Marseille	1	54	54	54	54
Matrasse	8	7,5	15,5	11,75	11,87	Matrasse	0				
Neteldoek	27	13	80	36	39,52	Neteldoek	4	28	70	31	40
Neusdoek	4	9	24	20,76	18,63	Neusdoek	0				
Panne	0					Panne	1	70	70	70	70
Perpetuane	2	42	70	56	56	Perpetuane	0				
Plis/	0					Plis	1	40	40	40	40
Pluche	0					Pluche	1	70	70	70	70
Polemiet	3	7	9	8	8	Polemiet	0				
Rasse	14	42	105	63	63,29	Rasse	0				
Ratiné	4	98	154	126	126	Ratiné	4	70	98	96,25	90,125
Rolle	17	12	99	18	24,23	Rolle	2	10	12	11	11
Saai	75	11,67	98	46	47,71	Saai	20	16	80	32	38,68
Satijn	1	63	63	63	63	Satijn	6	19,43	84	40	45,9
Serge	24	16	46,67	38	36,08	Serge	17	22	84	40	45,35
Serveetgoed	7	10,96	47	24,26	26,46	Serveetgoed	1	28	28	28	28
Siamoise	0					Siamoise	18	16	44	21,5	23,92
Soisies	2	33	36	34,5	34,5	Soisies	0				
Stamette	1	126	126	126	126	Stamette	0				
Stermijn	4	13	35	14,5	19,25	Stermijn	0				
Stoffen	7	9	36	18,67	22,52	Stoffen	10	10	20	44	47,2
Taft	2	27	48	37,5	37,5	Taft	0				
Tamine	1	44,33	44,33	44,33	44,33	Tamine	0				
Terijs	9	8	120	11	22,8	Terijs	0				
Tierentijn	2	12	12	12	12	Tierentijn	1	20	20	20	20
Tijk	0					Tijk	1	56			
Trijpe	3	68	93,86	72	77,95	Trijpe	13	36	112	48	54,23
Valensius	1	42	42	42	42	Valensius	0				
Vlamynck	0					Vlamynck	5	20,44	32	31	29,09
Volee	2	15	16	15,5	15,5	Volee	0				
Zeildoek	1	12	12	12	12	Zeildoek	0				
Zijde	5	48	216	72	108,4	Zijde	2	28	64	46	46

Bovenstaande tabel geeft alleen statistische informatie over stoffen waarvoor in de inventarissen prijzen per lengtemaat (el) worden opgegeven, aangezien de prijzen per stuk - van onbepaalde lengte - niet voldoende accuraat zijn. Hierna worden zestien producten meer in detail besproken waarvan voor tenminste één steekproefperiode vijftien "elprijzen" konden worden verzameld. Dit zijn niet alleen de meest voorkomende waren, de gegevens uit bovenstaande tabel zijn voor deze stoffen ook het meest vertekenend aangezien ze geen beeld geven van

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

de verschillende prijzenclusters die hierbij mogelijk zijn. Daarom zijn voor deze stoffen ook tabellen gemaakt die een duidelijk beeld geven van de prijzenclusters per tien groten courant (gr. cr.). De coherentie en realiteitswaarde van deze clusters is echter sterk afhankelijk van het aantal gegevens zodat dit aantal nooit uit het oog mag worden verloren. Welke tendensen zijn uit deze tabellen af te leiden?

4.1 Producten met constante prijzen.

Tabel 4. Baai.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	4,2	5,6
20 tot 30	45,8	44,4
30 tot 40	41,7	41,7
40 tot 50	8,3	8,3

Het is zeer opvallend dat de prijsvorming in beide periodes nagenoeg identiek is met bedragen van resp. 14 tot 42 gr. cr. en 16 tot 42 gr. cr. Voor de meeste baaien betaalde men in de achttiende eeuw echter ongeveer 30 gr. cr. Een verklaring voor de prijsverschillen is te vinden in de verschillende kwaliteiten die worden aangeduid met voering-, lammer- en zwanenbaai. Deze drie variëteiten komen hoofdzakelijk voor in respectievelijk de goedkope, gemiddelde en duurdere prijsklasse. Andere bijzonderheden, zoals de kleur of de afkomst (Brugge, Gent, Engeland) van het baai, hebben op het eerste gezicht geen duidelijke invloed op de prijs, alhoewel dit bij een gebrek aan gegevens van deze aard niet met zekerheid is te zeggen.

Tabel 5. Katoen.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	15,3	8,5
20 tot 30	57,6	50,8
30 tot 40	18,6	35,6
40 tot 50	5,1	5,1
Meer dan 50	3,4	0

Katoen is in beide periodes een vrij populair weefsel dankzij intrinsieke kwaliteiten en modegerichtheid, gekoppeld aan "democratische" prijzen, die zowel in het begin als op het einde van de achttiende eeuw 20 à 40 gr. cr. bedragen, met enkele uitschieters naar boven en naar onder toe. De specificaties (met betrekking tot afkomst, kleur, motief of bewerking) die in de boedel-

EMMANUEL MEERSSCHAUT

beschrijvingen worden vermeld, houden geen duidelijk verband met deze prijsverschillen.

Tabel 6. Laken.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	5,2	0
20 tot 30	9,1	0
30 tot 40	1,2	0
40 tot 50	0,8	0
50 tot 60	0,4	6,7
60 tot 70	0	0
70 tot 80	4,0	0
80 tot 90	1,6	26,7
90 tot 100	4,4	6,7
100 tot 110	9,5	6,7
110 tot 120	7,9	6,7
120 tot 130	6,8	6,7
130 tot 140	5,6	6,7
140 tot 150	6,0	6,7
150 tot 160	5,6	6,6
160 tot 170	7,1	0
170 tot 180	1,2	0
180 tot 190	8,7	6,6
190 tot 200	0,8	0
200 tot 210	0	0
210 tot 220	2,0	6,6
220 tot 230	7,5	6,6
Meer dan 230	4,6	0

Dit prestigieus weefsel kent in de tweede periode een zeer zware terugval wat de concentratie in de boedels betreft. Slechts 17 artikelen van deze textielsoort worden nu nog geïnventariseerd, daar waar tussen 1720 en 1730 niet minder dan 443 lakens werden teruggevonden. In de jaren zeventig van de achttiende eeuw betaalt men voor een el laken tussen 50 en 230 gr. cr. We kunnen enkel gissen naar de reden voor deze toch wel zeer opvallende prijsverschillen binnen de lakenhandel. In de jaren twintig is het door een grondiger notering mogelijk de ook daar bestaande prijsverschillen te verklaren. Ongeveer 34% van de lakens, die voor minder dan 70 gr. cr. per el aan de man worden gebracht, worden in de staten van goed omschreven als "linnen lakens", terwijl bij de andere lakens binnen deze prijscategorie geen grondstof staat vermeld. Naar we mogen aannemen, zijn zonet alle dan toch de meeste van de "goedkope" lakens niet van wol maar van vlas en hebben ze enkel een uitzicht dat het origineel benaderd. Pas vanaf 70 gr. cr. per el treffen we voor het eerst een als wollen gespecificeerd laken

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

aan. De allerduurste variëteiten van deze textielsoort. krijgen de benaming "cramoisijnlaken": hiervoor betaalt de klant in sommige gevallen niet minder dan 300 of zelfs 457 gr. cr. per el! Hieruit blijkt voldoende dat het wollen kwaliteitslaken voor de gewone man/vrouw in de achttiende eeuw nog altijd een onbereikbaar goed was.

Tabel 7. Lijnwaad.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
0 tot 10	9	2
10 tot 20	45	54
20 tot 30	39	41
Meer dan 30	7	2

Hoe stond het met de prijsvorming van lijnwaad? In beide periodes wordt het overgrote deel van het lijnwaad verkocht voor 10 tot 30 gr. cr. Het verschil in kostprijs komt tussen 1720 en 1730 voort uit het verschil in de weefkwaliteit, daar zowel gebleekte als ongebleekte, geverfde als ongeverfde en gedrukte als ongedrukte lijnwaden in alle prijscategorieën voorkomen (wat natuurlijk niet wegneemt dat voor verven, bleken, drukken, enzovoort, zeker een meerprijs is gevraagd). De lijnwaden in de jaren zeventig zijn meer gedetailleerd geïnventariseerd ten opzichte van deze in de jaren twintig. Men geeft volgende soorten aan: "kimpen", "presillas", "brabantes" en "voeringlijnwaad". Deze zijn al dan niet gebleekt, geverfd, gedrukt... Maar ook in deze periode zijn de lijnwaadsoorten niet prijsbepalend.

Tabel 8. Neteldoek.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	7,4	0
20 tot 30	14,8	50
30 tot 40	33,3	25
40 tot 50	26	0
50 tot 60	3,7	0
60 tot 70	11,1	0
70 tot 80	0	25
80 tot 90	3,7	0

Tussen 1720 en 1730 betaalt men voor dit textiel 13 tot en met 80 gr. cr., alhoewel het zwaartepunt zich tussen 20 en 50 gr. cr. bevindt. Dit gevarieerd prijzengamma, waarvoor de verklaring bij een gebrek aan gedetailleerde gegevens niet in de inventarissen is terug te vinden, kunnen we extrapoleren naar de tweede periode, waarvoor veel minder kwantificeerbare gegevens beschikbaar zijn en

EMMANUEL MEERSSCHAUT

de prijzen tussen 28 en 70 gr. cr. schommelen.

4.2. Producten met stijgende prijsevolutie.

Tabel 9. Drogee.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
20 tot 30	35,3	61
30 tot 40	47,1	0
40 tot 50	17,6	5,6
50 tot 60	0	16,7
60 tot 70	0	16,7

Een gemiddeld tot vrij duur weefsel (tussen 20 en 70 gr. cr.), dat zowel in de eerste als de tweede helft van de achttiende eeuw algemeen verspreid lijkt. Tussen 1720 en 1730 concentreren de prijzen zich rond 30 gr. cr., terwijl ze nooit meer dan 50 gr. cr. kosten. In de jaren zeventig van de achttiende eeuw liggen de bedragen duidelijk verder uiteen: de meerderheid van de drogees zijn goedkoop, terwijl er nu ook enkele duurdere stoffen in de inventarissen voorkomen. In dit geval kunnen we de twee clusters toeschrijven aan een verschil in formaat en kwaliteit: de goedkope versie is meestal "smal" of "enkel" en van "mindere kwaliteit", terwijl de kostbare drogees worden omschreven als "breed" en "gekruist". Dit heeft een globale prijsstijging tussen de twee steekproefperiodes tot gevolg.

Tabel 10. Kamelot.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	50	50
20 tot 30	33,4	15
30 tot 40	8,3	0
40 tot 50	0	0
50 tot 60	0	0
60 tot 70	8,3	10
70 tot 80	0	10
80 tot 90	0	15

Bij dit product springen de twee prijzenclusters onmiddellijk in het oog. Nagenoeg alle kamelotten die in de eerste steekproef worden onderzocht, bracht men aan de man voor minder dan 30 gr. cr., waarvan meer dan de helft zelfs voor minder dan 20 gr. cr. Slechts één stuk stof vormt de uitzondering die de regel bevestigt en kost onmiddellijk 63 gr. cr. Voor deze grote fluctuaties is in deze periode geen verklaring te vinden. Zowel de kamelotten uit Frankrijk als deze uit

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

Engeland horen hier tot de "goedkope" categorie, terwijl bij de duurdere weefsels geen afkomst wordt vermeld. De oorzaak is echter wel terug te vinden in de jaren zeventig, toen het prijsverschil tussen twee variëteiten kamelot nog veel opvallender was: de meeste weefsels met deze naam kon men relatief goedkoop noemen met een vraagprijs tussen 11 en bijna 23 gr. cr. Sommige van deze waren worden omschreven als "kapkamelot". Daartegenover staan zogenoemde faille⁴¹ kamelotten waarvoor men tussen 66 en 84 gr. cr. moet veil hebben. De verklaring voor de twee prijscategorieën moet men dus klaarlijk zoeken in deze twee variëteiten. Alleen door de grotere frequentie van de faille kamelotten in de tweede periode kan een globale prijsstijging worden geconstateerd.

Tabel 11. Kamerijks.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	3	0
20 tot 30	24,3	0
30 tot 40	30,3	15,4
40 tot 50	30,3	53,8
50 tot 60	0	15,4
60 tot 70	9,1	15,4
70 tot 80	3	0

Dit weefsel vinden we meer algemeen verspreid terug tussen 1720 en 1730 dan in de periode 1770-1780 en het kost dan meestal tussen 20 en 40 gr. cr., hoewel de duurste variëteiten bijna 80 gr. cr. waard zijn. Naar het einde van de achttiende eeuw toe lijkt men er 30 à 60 gr. cr. voor betaald te hebben. Er is dus algemeen een sterke prijsstijging te constateren waarvoor echter, bij een gebrek aan specificaties, geen verklaring kan worden gegeven.

Tabel 12. Kant.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
0 tot 10	42,9	20,2
10 tot 20	37,5	16,3
20 tot 30	12,6	18,1
30 tot 40	4,3	9,2

⁴¹ Faille betekent ribsbinding (ribsbindige zijde). Zie: Hoytema S.A., *Garen en goed. Warenkennis van textielprodukten uit het dagelijksch gebruik ten dienste van vakscholen, manufakturiers, huisvrouwen, enz. Met uitgebreide verklarende alphabetische naamlijst van textielstoffen en vaktermen*, Deventer, 1930, pp. 182-239.

EMMANUEL MEERSSCHAUT

40 tot 50	1,5	7,4
50 tot 60	0,2	4,3
60 tot 70	0	3,9
70 tot 80	0,2	5,3
Meer dan 80	0,8	15,2

Eén van de sterkst vertegenwoordigde producten in zowel de eerste als de tweede steekproefperiode is kant wat vooral toe te schrijven valt aan de enorme voorraadvorming van de exporteurs naar - in hoofdzaak - Spanje. Kant wordt in de achttiende eeuw meestal per el geïnventariseerd, daar het om kantstroken gaat met variabele breedte en stijl, die voornamelijk voor kledingafwerking werden aangewend. Als populaire garnituur in binnen- en buitenland is kant doorgaans een zeer goedkope waar, die weliswaar ook variëteiten heeft in een voor de gewone man onbetaalbare prijsklasse, wat samenhangt met de bijna onuitputtelijke variatie en kwaliteit van dit product. Kant is wel één van die produkten waarvoor in de achttiende eeuw gemiddeld een sterke prijsstijging is vast te stellen, alhoewel bepaalde kanten steeds binnen het bereik van brede bevolkingsgroepen lagen. De reden voor de sterke prijsverschillen tussen de verschillende soorten kant is moeilijk te achterhalen, alhoewel deze zeker verband hielden met de kwaliteit en de breedte van het kantwerk. Voor zover we dat voor de eerste steekproefperiode kunnen nagaan - de geïnventariseerde kanten zijn in de jaren zeventig minder gedetailleerd beschreven - hebben de prijsverschillen niets met de motieven te maken: variëteiten als kleinbloemige kant, Spaanse bekkant, grote kant, kant zonder gronden, fijne- en spiegelshofbloemkanten komen in alle prijscategorieën voor.

Tabel 13. Serge.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	4,2	0
20 tot 30	12,5	29,4
30 tot 40	54,5	11,7
40 tot 50	29,2	17,6
50 tot 60	0	11,8
60 tot 70	0	11,8
70 tot 80	0	11,8
80 tot 90	0	5,9

Deze lichte stof behoort tot de matig dure prijsklasse. Alhoewel men serge kan aanschaffen voor minder dan 30 gr. cr. (en zelfs minder dan 20 tussen 1720 en 1730), moet voor één el van dit weefsel toch al snel meer dan 30 gr. cr. betaald worden. Is dit textiel in de eerste periode nooit duurder dan 50 gr. cr., dan moet men tussen 1770 en 1780 soms meer dan 80 gr. cr. per el investeren. In deze

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

periode worden ook bijna alle serges boven 50 gr. cr. aangeduid met het bijvoegsel "denimme" waarmee hoogst waarschijnlijk naar de afkomst of naar het productieproces wordt verwezen.

4.3. Producten met dalende prijsevolutie

Tabel 14. Chits.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
20 tot 30	50	6,8
30 tot 40	12,5	47,7
40 tot 50	0	29,6
50 tot 60	12,5	6,8
60 tot 70	0	4,5
70 tot 80	0	2,3
80 tot 90	12,5	0
90 tot 100	12,5	2,3

Deze waar is in de tweede helft van de eeuw veel algemener verspreid dan in de eerste helft (acht vermeldingen in de eerste en vierenveertig in de tweede periode). Dit verklaart ook de grotere coherentie van de prijzen in de tweede reeks. Algemeen kan men stellen dat een dergelijk katoentje al voor minder dan 30 gr.cr. te koop is, maar de meerderheid van deze in de achttiende eeuw zo gegeerde producten, kosten toch al snel dertig tot vijftig gr.cr. Niet echt goedkoop, maar blijkbaar wel die prijs meer dan waard. Een veel kleiner aantal van deze bedrukte weefsels was nog een stuk duurder: tot bijna 100 gr.cr. moest men er voor neertellen. Uit de inboedelbeschrijvingen is op geen enkele manier de oorzaak van dit prijsverschil op te maken, aangezien bij chitsen nooit verdere specificaties worden vermeld. Alhoewel het procentuele aandeel van de laagste prijencategorie in de eerste periode hoger ligt, is de globale prijs in de tweede periode wel gedaald.

Tabel 15. Flanel.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	22,2	75
20 tot 30	50	25
30 tot 40	16,7	0
40 tot 50	11,1	0

Deze stof is in beide periodes te verkrijgen voor minder dan 20 gr. cr., alhoewel de gemiddelde prijs in het eerste decennium toch een stuk hoger ligt (ca. 30 gr. cr.) dan in het tweede (ca. 20 gr. cr.). Zowel in de eerste als in de tweede

EMMANUEL MEERSSCHAUT

steekproefperiode specificceert men in de inboedels soms de afkomst (Gent, Engeland, Limoges) en het formaat (brede, 7-kwart brede), maar deze elementen hebben weinig of geen invloed op de prijs.

Tabel 16. Frisaerde.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	0	16,7
20 tot 30	59,1	50
30 tot 40	36,4	33,3
40 tot 50	0	0
50 tot 60	4,5	0

Dit product is zowel in de jaren twintig als in de jaren zeventig doorgaans voor een "democratische" prijs van 20 à 40 gr. cr. aan te kopen. De bijkomende aanduidingen beperken zich bij deze stof tot de kleur; daarbij is echter geen correlatie met de kostprijs te achterhalen.

Tabel 17. Kalamander.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	15,6	25
20 tot 30	28,1	38,9
30 tot 40	31,3	22,1
40 tot 50	18,8	5,6
50 tot 60	3,1	5,6
60 tot 70	0	0
70 tot 80	0	0
80 tot 90	3,1	2,8

Men kan kalamander al aanschaffen voor een prijs vanaf 10 gr. cr. Voor de duurste kwaliteit wordt echter meer dan 80 gr.cr. neergeteld. De soorten hebben geen invloed op de prijsvorming. Het is wel zo dat de kalamanders die in Engeland worden geproduceerd doorgaans duurder zijn dan deze afkomstig uit Frankrijk. Voorts spelen in de periode 1770-1780 ook eigenschappen zoals "satijn", "gebrochetteerd" en "brokaat" een rol in de prijsvorming: stoffen met deze kwaliteit kosten steevast meer dan 30 gr.cr.

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

Tabel 18. Rolle.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	52,9	100
20 tot 30	41,2	0
30 tot 40	5,9	0

Dit Vlaamse linnen is tot de goedkope stoffen te rekenen. Men betaalt er tussen 1720 en 1730 12 tot 28 gr. cr. voor. Dat voor een bepaald soort rolle bijna 100 gr. cr. moet neergeteld worden, lijkt ons eerder een fout in de inventarisatie of tenminste een uitzonderlijke prijs voor dit product. Voor de jaren zeventig moeten we het met minder gegevens stellen: de twee stroken rolle, die in de inventarissen worden geschat, zijn resp. 10 en 12 gr. cr. per el waard.

Tabel 19. Saai.

Prijzenclusters (gr. cr.)	1720 - 1729	1770 - 1779
10 tot 20	1,3	30
20 tot 30	14,8	15
30 tot 40	24	10
40 tot 50	17,3	10
50 tot 60	17,3	15
60 tot 70	8	10
70 tot 80	12	5
80 tot 90	4	5
90 tot 100	1,3	0

Deze wollen stof is wel veel goedkoper dan laken maar kost zowel in de eerste als in de tweede helft van de achttiende eeuw nog altijd 20 à 80 gr. cr. Enkele saasoorten zijn duurder, enkele andere dan weer goedkoper. Het belangrijkste waardeverschil is zowel in de jaren twintig als in de jaren zeventig vast te stellen tussen voering en faille saai (cfr. supra bij kamelot). In de eerste en de tweede periode vinden we faille saai vanaf respectievelijk 30 en 40 gr. cr., daar waar de voeringsaaien zich juist onder deze waarde situeren. Tussen de overige specificaties en de prijsverschillen is dan weer geen eenduidige correlatie vast te stellen.

4.4. Producten die in één periode voorkomen.**Tabel 20. Siamoise.**

Prijzenclusters (gr. cr.)		1770 - 1779
10 tot 20	38,9	
20 tot 30	38,9	
30 tot 40	16,7	
40 tot 50	5,5	

Siamoise komt enkel tussen 1770 en 1780 voor. De prijzen variëren tussen iets minder dan 20 en iets meer dan 40 gr. cr. per el, naargelang het om smalle of brede siamoises gaat.

4.5. Een samenhangende prijsevolutie?

Uit bovenstaande groepering van de stoffen met een gelijkaardig prijsverloop, blijkt dat er geen eenduidig verband bestaat tussen de grondstof en de prijsevolutie. Zo zijn er vlas- en wolweefsels die een stijgende, dalende en constante prijsevolutie kennen tijdens de achttiende eeuw. Evenmin valt er een correlatie te constateren tussen een gestegen of gedaald percentage in de inventarissen en de prijsontwikkeling, aangezien de katoenen en de gemengde stoffen, die beide in belang toenemen, respectievelijk een dalende (of constante) en stijgende prijstendens vertonen. Zo is ook het wollen baai, dat in de loop van de achttiende eeuw frequenter in de inventarissen opduikt ogenschijnlijk in prijs gedaald, terwijl het uit dezelfde grondstof vervaardigde serge, dat tijdens dezelfde periode ook een stijgende procentuele evolutie kent duurder is geworden.

Misschien is de belangrijkste vaststelling die we uit bovenstaande prijsgegevens kunnen afleiden de relatief gezien hogere prijs van katoenen en gemengde weefsels in verhouding tot lijnwaad. Het feit dat de stedelijke middengroepen desondanks in toenemende mate bereid waren om deze meerprijs te betalen, is een sterke indicatie voor een 'consumptierevolutie' die gepaard gaat met een verschuiving van prijs- naar modegevoeligheid. Niet dat deze sociale groepen niet meer prijsbewust waren; ze hechtten echter in toenemende mate belang aan de uitstraling van een product (in dit geval textiel).

5. Wie heeft wat?

Alvorens enige conclusies uit de prijzen te trekken, is het noodzakelijk volgende lonen als richtwaarde te vermelden. Hieraan kunnen we immers de relatieve betaalbaarheid van het textiel afwegen⁴².

⁴² Geëxtrapoleerd uit: Scholliers E., 'Lonen te Gent (XV-XIX eeuw)-Salaires à Gand (XV-XIX siècles)' in: Verlinden C. (ed.), *Documenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant*, II, Brugge, reeks Faculteit Letteren en Wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit te Gent, 1965, pp. 354-461.

TEXTIELAANBOD ACHTTIENDE EEUW

Tabel 21. Winterdaglonen 1720-1730⁴³.

Beroeps categorie	Winterdagloon in groten courant
Ongeschoolde arbeiders	20
Knechten	40
Meesters	48

Deze lonen blijven de hele achttiende eeuw door constant, slechts in enkele gevallen is tijdens de tweede helft van de eeuw een kleine loonsverhoging vast te stellen voor zowel meesters en knechten als voor ongeschoolde arbeiders. Het hoeft hier nauwelijks vermeld, maar constante lonen zijn even relatief als de prijzen van de verschillende goederen die men er zich mee aanschaf variabel zijn, en dan doelen we hier uiteraard in het bijzonder op de prijzen van levensmiddelen. Over alle verschillen heen, is men het er doorgaans wel over eens dat ongeveer driekwart van het budget van een doorsnee gezin aan voedsel wordt gespendeerd, terwijl Wilhelm Abel heeft berekend dat een Berlijns metselaarsgezin rond 1800 niet meer dan 6% van het loon aan kleding besteedde⁴⁴. Wanneer we dit percentage extrapoleren naar het achttiende-eeuwse Gent, dan konden de ambachtlieden in deze stad na een volledige winterdag werken ongeveer 1,2 tot 3,6 gr. cr. voor kleding opzij zetten. Men mag hier echter geenszins uit het oog verliezen dat de vergelijking tussen het kledingbudget en de textielprijzen in de winkels van de stoffenhandelaars niet helemaal overeenkomt met de toenmalige realiteit, aangezien de betekenis van de tweedehandsmarkt en zelfs van diefstal in de verspreiding van textiel en kledij niet mag worden onderschat (cfr. supra). Deze vergelijking staat het echter wel toe de reële kostprijs van deze weefsels beter in te schatten.

Stoffen zijn zelden eenvoudigweg "duur" of "goedkoop": uit bijgevoegde tabellen blijkt duidelijk dat elk textielproduct in verschillende prijzencategorieën op de markt werd aangeboden. Categorieën die overigens ver tot zeer ver uit elkaar kunnen liggen. Chits is bijvoorbeeld al te verkrijgen voor iets meer dan 20 gr. cr. per el, alhoewel de duurste variant zowel in het begin als op het einde van de eeuw voor 90 gr. cr. aan de man wordt gebracht. Hetzelfde principe gaat - in meer of mindere mate - ook op voor kalamander, kamelot, kamerijks, katoen, lijnwaad, neteldoek, rolle, saai en serge. De prijzen van kant en laken worden zelfs gekenmerkt door een nog veel grotere spreiding. De relatieve kostprijs van textiel kan dus moeilijk bepaald worden aan de hand van gemiddelden of

⁴³ Metselaars, ticheldekkers, leidekkers, kasseiers, steenhouders, loodgieters, blikslagers, glazenmakers, timmerlui, schrijnwerkers en schilders.

Bij deze winterlonen is het bedrag voor het drinkenbier (4 groten courant) niet inbegrepen. De zomerdaglonen liggen 20% hoger.

⁴⁴ Braudel F., *op. cit.*, p. 99. Zie in verband met de koopkracht en kapitaalbesteding ook Vandenbroeke C., *Vlaamse koopkracht. Gisteren vandaag en morgen*, Leuven, 1984, pp. 157 - 190, 247 - 278.

EMMANUEL MEERSSCHAUT

medianen. Desalniettemin is het toch zo dat van de meeste weefsels wel een grote concentratie rond één of twee - soms meer - prijzenclusters valt te constateren. Zo kostten bijna alle baaien, frisaerdes en katoentjes 20 à 40 gr. cr., betaalde men voor de meeste chitsen 30 à 50 gr. cr., enzovoort. Voor saai is een gelijkaardige concentratie dan weer minder opvallend: 10 à 80 gr. cr. moet hiervoor in de overgrote meerderheid van de gevallen worden neergeteld.

Het is zeker niet louter toeval dat, met uitzondering van het wollen laken, alle in de achttiende eeuw veelvoorkomende stoffen variëteiten hebben die voor een "democratische" prijs zijn aan te schaffen (0,5 tot 1,5 ambachtsdaglonen per el).

Tabel 22. Aantal winterdaglonen voor één el stof per beroepscategorie⁴⁵.

	Ongeschoolde arbeider		Knecht		Meester	
	1720-1730	1770-1780	1720-1730	1770-1780	1720-1730	1770-1780
Siamoise		0,5-1,5		0,25-0,75		0,21-0,62
Flanel	0,5-1,5	0,5-1,5	0,25-0,75	0,25-0,75	0,21-0,62	0,21-0,62
Kamelot	0,5-1,5	0,5-1	0,25-0,75	0,25-0,5	0,21-0,62	0,21-0,42
Lijnwaad	0,5-1,5	0,5-1,5	0,25-0,75	0,25-0,75	0,21-0,62	0,21-0,62
Rolle	0,5-1,5	0,5-1	0,25-0,75	0,25-0,5	0,21-0,62	0,21-0,42
Chits	1-1,5	1,5-2,5	0,5-0,75	0,75-1,25	0,42-0,62	0,62-1,04
Katoen	1-1,5	1-2	0,5-0,75	0,5-1	0,42-0,62	0,42-0,83
Baai	1-2	1-2	0,5-1	0,5-1	0,42-0,83	0,42-0,83
Drogee	1-2	1-1,5	0,5-1	0,5-0,75	0,42-0,83	0,42-0,62
Frisaerde	1-2	1-2	0,5-1	0,5-1	0,42-0,83	0,42-0,83
Kalamander	1-2	0,5-2	0,5-1	0,25-1	0,42-0,83	0,21-0,83
Kamerijks	1-2,5	2-2,5	0,5-1,25	1-1,25	0,42-1,04	0,83-1,04
Saai	1-2,5	0,5-2	0,5-1,25	0,25-1	0,42-1,04	0,21-0,83
Neteldoek	1,5-2,5	1-2	0,75-1,25	0,5-1	0,62-1,04	0,42-0,83
Serge	1,5-2,5	1-2	0,75-1,25	0,5-1	0,62-1,04	0,42-1,04
Laken	3,5-8	4-6,5	1,75-4	2-3,25	1,46-3,33	1,67-3,33

⁴⁵ Deze tabel geeft aan hoelang een ongeschoolde arbeider, knecht of ambachtsmeester in de winter moest werken voor hij één el van één van deze meest voorkomende weefsels kon aanschaffen. Men ziet hier de verhouding tussen de uiterste waarden van de belangrijkste prijzencluster -per interval van 10 groten courant- en een winterdagloon zonder drinkenbier. Deze belangrijkste prijzenclusters werden bepaald aan de hand van de hierboven bijgevoegde tabellen met prijzenclusters en voldoen aan één of meer van de volgende drie voorwaarden: 1° elk prijzeninterval (0-9 gr. cr., 10-19 gr. cr., 20-29 gr. cr., enzovoort) dat meer dan 20 procent van een bepaald weefsel uit de inventarissen van één periode omvat, wordt als een prijzencluster beschouwd; 2° deze cluster wordt -indien mogelijk in beide richtingen- per interval uitgebreid tot deze minstens 50 procent van het weefsel in de inventarissen omvat; 3° indien geen enkel interval meer dan 20 procent van het weefsel in de inventarissen bestrijkt, wordt het interval met de hoogste waarde in beide richtingen uitgebreid tot dit eveneens 50 procent van het weefsel in de boedels omvat. Het zijn telkens de uiterste waarden van een uitgebreide cluster die worden vergeleken met een winterdagloon van de drie genoemde beroepscategorieën; wat de waarden in de tabel oplevert.

6. Besluit.

De achttiende eeuw wordt gekenmerkt door de snelle verspreiding van modegevoeligheid onder brede lagen van de bevolking. Op het vlak van kleding heeft dit onder meer een toegenomen verbruik tot gevolg. Deze stijging van de consumptie wordt door veel onderzoekers als één van de motoren voor enkele opvallende wijzigingen in de achttiende-eeuwse textielproductie aanzien. De toename van het binnenlandse textielverbruik komt daarbij bovenop de reeds bestaande vraag uit het buitenland. De meest in het oog springende kenmerken van de achttiende-eeuwse textielnijverheid zijn de verdere bloei van de vlasverwerkende proto-industrie op het platteland en de productie van nieuwe weefsels in de steden. Het gaat hierbij in essentie om modieuze gemengde weefsels en bedrukt katoen.

De analyse van de voorraadvorming van Gentse textielhandelaars stelt ons nu in staat dit verhaal aan te vullen en te nuanceren.

Uit de procentuele vertegenwoordiging van diverse weefselvariëteiten in de inventarissen, is onmiskenbaar een diepgaande wijziging van de binnenlandse consumptie vast te stellen. Katoen en gemengde stoffen komen tussen 1770-1780 in de kleinhandel opvallend frequenter voor dan in de jaren twintig van dezelfde eeuw. Deze vaststelling wijst op de nauwe relatie tussen een toegenomen en veranderende vraag en de nieuwe stedelijke textielnijverheid. Het zijn echter geenszins de wollen stoffen die daardoor uit de inventarissen verdwijnen; integendeel, op het zeer dure laken na, nemen alle lichtere wollen stoffen nog in belang toe wanneer naar de inventarissen van de op de lokale markt gerichte handelaars wordt gekeken. Ook de wolwevers zijn in deze periode blijkbaar verzekerd van een groeiende, binnenlandse afzetmarkt. Tegenover deze procentuele toename van wollen, katoenen en gemengde weefsels staat wel de opvallende terugval van het procentuele aandeel dat linnen weefsels in de inventarissen van handelaars met een gediversifieerd aanbod hebben. Daaruit kunnen we concluderen dat de katoentjes en gemengde stoffen het lijnwaad in de loop van de achttiende eeuw snel verdringen van de lokale – en hoogstwaarschijnlijk hoofdzakelijk stedelijke – markt. Lijnwaad vult echter in toenemende mate de pakhuizen van de Geneste exporteurs. Mag daaruit worden afgeleid dat de Zuidnederlandse proto-industrie inderdaad volledig steunt op de uitvoer van dit weefsel naar hoofdzakelijk Spanje en zijn kolonies, zoals Franklin Mendels reeds stelde toen hij het begrip proto-industrialisering lanceerde? In dat geval zijn zowel de proto-industrie als de nieuwe textielnijverheden gevolg van groeiende maar geografisch sterk gescheiden markten.

Ook het aandeel van zijde in de inventarissen leidt tot een eigenaardige vaststelling: zijde was veel minder belangrijk dan de analyse van de schattingen van achttiende-eeuwse garderobes doet geloven; er valt zelfs helemaal geen opvallende stijging van deze producten tussen de twee perioden te constateren. De schaarse gegevens over zijde laten nochtans wel een sterke prijsdaling vermoeden, naar een niveau dat slechts iets hoger ligt dan dat van de meeste veelvoorkomende stoffen. Uit de interpretatie van de prijsgegevens blijkt

EMMANUEL MEERSSCHAUT

trouwens dat er geen eenduidig verband bestaat tussen de prijs van en de vraag naar stoffen. Bijna alle weefsels die in de inventarissen een belangrijke plaats innemen, zijn ook aan een – althans voor de middenklasse - billijke prijs te verkrijgen: een half tot anderhalf winterdagloon van een Gentse ambachtsman. Het is echter niet zo dat een goedkope stof altijd een belangrijk percentage in de winkelvoorraden zal innemen. Uiteindelijk hing de populariteit van een weefsel ook in de achttiende eeuw af van de combinatie van drie nauw samenhangende factoren: de modetrend, de kwaliteit en de betaalbaarheid.